

Полевікова О.Б. Аналіз лінгвістичних характеристик слова як теоретичної основи лінгводидактичної інноватики / О.Б.Полевікова //Актуальні проблеми педагогічної освіти: європейський і національний вимір : Матеріали III міжн. наук.-практ. конф., м. Луцьк, 31 травня – 1 червня 2018 р. / А.В.Лякішева (заг.ред.), П.М.Гусак, І.Б.Кузава та ін. – у 2 т. – Т.2 (М-Я). – Луцьк: ФОП Покора І.О., 2018. – С. 93-96.

Полевікова Ольга

кандидат педагогічних наук, доцент,

Херсонський державний університет

АНАЛІЗ ЛІНГВІСТИЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК СЛОВА ЯК ТЕОРЕТИЧНОЇ ОСНОВИ ЛІНГВОДИДАКТИЧНОЇ ІННОВАТИКИ

Реформування освітянської галузі актуалізує наукові розвідки в площині педагогічної інноватики.

Потреба реалізації завдань мовної освіти та мовленнєвого розвитку дітей уможлиблює запровадження в освітній процес дошкільця лінгводидактичної інноватики – словоцентричного підходу, що, у свою чергу, вимагає з'ясування його теоретичних основ (лінгвістичних, психологічних, психолінгвістичних тощо).

Словоцентричний підхід до мовної освіти та мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку в нашому розумінні – це багатокomпонентне цілісне лінгводидактичне явище, що з метою забезпечення наступності визначає принципи, форми, методи, прийоми, засоби формування мовної та мовленнєвої компетенцій дітей 5-7 років на словесній основі [2, с.146].

Ми маємо на меті з'ясувати лінгвістичні основи зазначеного вище підходу.

Проблема слова належить до однієї з найбільш дискусійних лінгвістичних проблем, оскільки саме воно (слово) є основною одиницею мови. Аналіз лінгвістичних джерел дозволив констатувати, що слово потребує системного вивчення та розглядається з таких позицій:

1) Слово як одна з основних мовних одиниць, має значення, є елементом системи, виявляє себе на лексичному рівні та є складним цілісним системним утворенням.

2) Загальна «черговість» формування основних підсистем мови, безумовно, витримується в онтогенезі мови, і така сама загальна послідовність у роботі над різними компонентами (підсистемами) мови, що зумовлює потребу дотримання у структурі «мовної роботи» із засвоєння системи мови.

3) Розгляд питання про внутрішню будову мови, її словниковий склад дозволяє дійти загального методологічного висновку: для формування повноцінних мовних уявлень про знаки мови, для успішного засвоєння всієї системи рідної мови необхідне засвоєння знань як про парадигмагічну, так і синтагматичну системи мови.

4) Процес якісного, свідомого розвитку словника відбувається шляхом «обростання» лексичними зв'язками з іншими словами.

З огляду на перше теоретичне положення, слово є однією з найважливіших одиниць мови, всі інші мовні одиниці тією чи іншою мірою пов'язані з ним. Мовні звуки реалізуються лише в слові; такі мовні одиниці, як морфеми, можуть існувати тільки на базі слова; із слів складаються словосполучення і речення, за допомогою яких людина оформлює свої думки й передає їх іншим людям, фактично за допомогою слів реалізується найважливіша функція мови – комунікативна.

В ієрархічній системі мовних одиниць слово належить до вищого після морфеми ряду й займає місце безпосередньо після неї. Зрідка воно складається з однієї фонемі й значно частіше з комплексу фонем, які реалізуються в різноманітному, специфічному для кожної мови звуковому вияві, що й становить його матеріальну основу.

Важливою загальною ознакою слова є його виділюваність як мінімальної самостійної одиниці мови. Ця ознака відрізняє слово від фонемі і морфеми, які у мові поза словом не виступають. На відміну від словосполучення, слово характеризується і такою ознакою, як відтворюваність. Якщо словосполучення і речення будуються заново, то слово в процесі мовлення заново не твориться, а відтворюється.

Безсумнівним є також те, що кожне слово пов'язане із значенням і що воно належить до значущих одиниць мови.

На підставі викладеного вище слово можна визначити як найменшу самостійну одиницю мови, що складається зрідка з одного звука, а частіше із граматично оформленого звукового комплексу, за яким суспільною практикою закріплене певне значення і якому властива відтворюваність у процесі мовлення.

Існує безліч визначень слова, але жодне з них не враховує всіх нюансів, властивих різнорідним словам у мовах світу. Проте більшість лінгвістів вважають, що слово – найконкретніша мовна одиниця, основна й базисна.

Найбільш точно й стисло окреслив слово французький мовознавець А. Мейє: «Слово – це вираження асоціації певного значення з певним комплексом звуків, що піддається певному граматичному використанню» [426, с. 137]. Проте навіть це визначення далеко не досконале: у ньому чітко не відмежовується слово від морфеми, з одного боку, і від словосполучення, з іншого; не враховано існування в мові багатозначних слів.

Основна відмінна риса слова, якою воно відрізняється і від морфеми, і від словосполучення, – це наявність у ньому певного граматичного значення.

Отже, слово – це самостійна, наділена одним або кількома граматичними значеннями одиниця мови, яка передає одне чи більше лексичних значень, легко відтворюється і є будівельним матеріалом для речення.

Дослідження різних аспектів тлумачення сутності поняття «слово» як основної одиниці мови свідчить, що в сучасній науці склалися різні підходи до визначення його сутнісних характеристик. Залежно від вживання слова у контексті, воно виступає поняттям, образом, значенням, символом, знаком, зображенням, а також може бути стимулом до дій; визначається особлива мовна форма відображення дійсності, відносинами між звуковим комплексом і поняттям, віднесеністю звукового комплексу до явищ дійсності. Водночас, значення прирівнюється до поняття або ж розглядається як певна видозміна поняття відповідно з характером мовного знаку.

Характеризуючи значення слова, вчені стверджують, що воно належить до однієї з форм діяльності, що лежить в основі перетворення досвіду в знання, системного та змістового розуміння світу. Сьогодні ця проблема значно загострюється, оскільки увага переноситься з логіко-раціоналістського

тлумачення значення на значення як надбання індивіда. У світлі цих ідей значення розглядається як певна форма відображення світу людиною. Вивчення цієї форми дає змогу виявити специфіку її пізнавальної організації та пізнавальної активності (Л. Виготський, В. Виноградов, В. Гак, Х. Грайс, М. Жинкін, В. Звегінцев, В. Левицький, Т. Ломтєв, О. Смирницький).

Отже, значення – це узагальнене й об'єктивне відображення в свідомості людини предметів і явищ довкілля, їх зв'язків та відносин. Слово як універсальний знак мови не просто позначає той чи той предмет (або його властивість, якість), воно включає узагальнену інформацію про цей предмет, його властивості й функції.

Поряд із терміном «значення» науковці (М. Алефіренко, Дж. Барвайс, Г. Лейбніц, Дж. Перрі, Е. Сулейманова) застосовують поняття «смысл», що має важливу роль для аналізу проблеми мови й свідомості. Для класичної лінгвістики «значення» і «смысл» були майже синонімами й застосовувалися однозначно.

Найважливішими ознаками слова є внутрішня впорядкованість звуків (складових слова); наголос; лексичне значення; можливість поділу на менші мовні одиниці, морфеми; поєднання з іншими словами в реченні за допомогою змістового й граматичного зв'язку; наявність у реченні граматичних форм і синтаксичних функцій, єдність лексичних та граматичних значень (В. Виноградов, І. Вихованець, Д. Ганич, К. Городенська, Н. Зарубіна, Л. Мацько, О. Мацько, О. Сидоренко).

Первинною функцією слова є здатність виконувати роль формально-синтаксичного (на основі синтаксичних зв'язків) і семантико-синтаксичного (на основі семантико-синтаксичних відношень) компонента речення, а вторинною – виконувати роль однослівного речення.

Підсумовуючи результати аналізу лінгвістичних характеристик слова, прийmemo за робоче таке визначення дефініції як мовної одиниці: слово – найменша відносно самостійна знакова мовна одиниця, здатна виконувати функцію члена речення або мінімального (однослівного) речення, і найбільша морфологічна одиниця (морфологічна одиниця-конструкція щодо мінімальної

морфологічної одиниці-морфеми). Як найбільш значущі характеристики означеної категорії виокремимо такі:

– слова в мові утворюють єдину лексичну систему, кожна лексична одиниця якої пов'язана різними відносинами з іншими одиницями за значенням і формою (синонімічні, антонімічні зв'язки, тематичні та лексико-семантичні групи);

– місце слова визначається також його багатозначністю, узгоджуваністю з іншими словами. При засвоєнні лексики ці зв'язки взаємодіють; навколо кожного слова формуються смислові (семантичні) поля;

– залежно від ступеня вживаності, комунікативної сфери використання, стилістичних ознак усі слова в мовленні відносять до певного прошарку лексичного складу;

– слова різняться не тільки лексичним значенням і граматичними ознаками, а й стилістично, тобто сферою та частотністю вживання, приналежністю до певного стилю мови, емоційним забарвленням чи його відсутністю, приналежністю до певного лексичного прошарку.

Отже, вивчення теоретичних засад лінгвістичної науки та категоріальних ознак слова як її об'єкта дало змогу визначити, як вихідні, так і лінгвістичні положення:

1) слово – як одна з основних мовних одиниць, що має значення, є елементом системи;

2) загальна «черговість» формування основних підсистем мови, безумовно, витримується в онтогенезі мови;

3) розгляд питання про внутрішню будову мови, її словниковий склад дозволяє дійти загального методологічного висновку: для формування повноцінних мовних уявлень про знаки мови, успішного засвоєння всієї системи рідної мови необхідне засвоєння знань як про парадигматичну, так і синтагматичну системи мови;

4) процес якісного, свідомого розвитку словника відбувається шляхом «обростання» лексичними зв'язками з іншими словами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мейє А. Сравнительный метод в историческом языкознании / Поль-Жюль-Антуан Мейє. – М.: URSS, 2004. – Изд. 2. – 230 с.
2. Полевикова О.Б. Аналіз методичних підходів до мовної освіти дітей у контексті

словоцентризму / О.Б.Полевикова // Педагогічні науки: [зб. наук. праць / ред. В.Л.Федяєва]. – Херсон, 2017. – Вип. 75. – С.141-146.

3. Полевикова О.Б. Роль слова в языке и речи ребёнка / О.Б. Полевикова // Osobowość, społeczeństwo, polityka : Mater. VI Międz. Konf. Nauk.-Prakt. / Pod red. J. Kota. – Część 1. – Lublin: WSEI, 2017. – S.149-152.